

בענין מנוקה מעוון -- בסוטה

רמב"ם הלכות סוטה פ"ב ה"ח פוסק: כל איש שבא ביאה אסורה מימיו אחר שהגדיל, אין המים המאררים בודקים את אשתו, אפילו בא על ארוסתו בבית חמיו שאסור מדברי סופרים אין המים בודקים את אשתו, שנאמר ונקה האיש מעון והאשה ההיא תשא את עונה בזמן שהאיש מנוקה מעון אשה נושאה את עונה. והראב"ד משיג על הרמב"ם וז"ל: אפילו בא על ארוסתו וכו' האי דלא כהלכתא משמע דריש ארוסה ושומרת יבם. הכסף משנה מבאר כי כוונת הראב"ד היא מריש ארוסה ושומרת יבם דמרבם ארוסה לקנוי וממעטים אותה משתיה, ומקשים בגמרא טעמא דכתיבי הני קראי הא לאו הכי הוה אמינא ארוסה שתיה, והא כי אתא רב אחא בר חנינא מדרומא, אתא ואייתי מתניתא בידיה, מבלעדי אישך שקדמה שכיבת בעל לבעל ולא שקדמה שכיבת בועל לבעל אמר רמי בר חמא משכחת לה כגון שבא עליה ארוסה בבית אביה ואם איתא דבא על ארוסתו בבית חמיו אינו מנוקה מעוון, למה לי קרא למעט ארוסה תיפוק ליה משום דהאיש אינו מנוקה מעוון ואפשר לדחוק ולומר דקראי תרי טעמא יהיב למעט ארוסה, עכ"ל הכ"מ.

המשנה למלך אינו מסכים לדברי הכ"מ וז"ל: כתוב בהשגות האי דלא כארוסה ושומרת יבם. וכתב ע"ז מרן בכסף משנה דהיינו מדאמרינן בר"פ ארוסה טעמא דכתיב הני קראי וכו', ודברי מרן הללו תמוהים הם בעיני דכתב רחמנא קרא יתירא ללא צורך ולפי דברי מרן מאי מקשו בגמרא מההיא דר' אחא אימא דקרא תרי טעמא יהיב אי משום ארוס, אי משום שקדמה שכיבת בועל לבעל, אלא ודאי דברים אלה לא נתנו להאמר. ועיין להלן במשנה למלך שמהגמרא אי אפשר להקשות כי הגמרא שקיל וטרי עוד מלפני שהחכמים אסרו את הדבר הזה ולולא הפסוק של תחת אשה אמר רחמנא לא היו יכולים להשקותה מטעם שקדמה שכיבת בועל לבעל וע"ז מתרצת הגמר' כי בא עליה בבית חמיו. ותו הא דאמרינן דאפי' בועל ארוסתו אין המים בודקים את אשתו הוא לאחר שאסרו החכמים את הדבר הזה משום דקרא סתמא כתיב ונקה האיש מעון כלומר שצריך שהבעל לא יהיה בו שום

עוון מביאה אסורה ל"ש מן התורה ול"ש מדבריהם, וכשבאו חז"ל ואסרו לבעול בלתי חופה נכנס איסור זה בכלל מאי דכתיב ונקה האיש מעוון.

האור שמח אינו מסכים להסברא (רמב"ם הלכות סוטה פ"ב ה"ב) וז"ל באמ"ד שם: ובאמת הך דמוקי רמי בר חמא ביבמות משכחת לה כגון שבא עליה ארוס בבית אביה צ"ע לרבינו דהא אכתי אינו מנוקה מעוון כיון שמד"ס הוא אסור, וזה זרות גדולה לומר דהך דאמר במשנה שלא שטיתי ארוסה ושומרת יבם הוא פירוש דקרא טרם שאסרו זה חכמים, ואולי אל זה כוון הראב"ד מש"כ האי דלא כהלכתא משמעתא דריש ארוסה ושו"י. הנה מוכח מהאור שמח שלפי דעתו הקושיא של הראב"ד היא כהכסף משנה, ושנית שגם אינו מסכים עם סברת המ"ל כי המשנה של שו"י זהו טרם שאסרו חכמים זה הדבר, עיין שם.

והנה במשנה למלך מסתפק בשאלה אם תשובה מועילה שיהיו המים בודקים את אשתו וז"ל (רמב"ם הלכות סוטה פ"ב הל"ח): ויש להסתפק אי עבד תשובה אי מהני ליה שיהיו המים בודקין אותה וכו'. ומבאר המשנה למלך כי אין להשוות סוטה להאיש הירא ורך הלבב והיינו מעבירות שבידו ואם עשה תשובה אינו חוזר ממערכות המלחמה דהתם לא הקפיד הכתוב אלא בתשובה שאם לא נאמר כן לא יתכן שיעשו מלחמה אלא כעין אותם שמתו בעטיו של נחש אבל הכא גזירת הכתוב שלא יעשה המקום נס אלא לאותו שלא בעל בעילה אסורה מימיו. ומלבד שהדברים לפי פשטן כך הם מורים, נראה שיש להכריח זה מאותה דיבמות וקידושין שכתבנו דאי אמרת דמהני תשובה מה הקשו התם בגמרא אלא דקני לה כשהיא ארוסה וכו', מי בדקי לה מיא וכו', אימא דמיירי כשאחר שיזע שנסתרה לבש שק על בשרו ועשה תשובה לגמרי, אלא ודאי אפי' על שוגג לא מהני תשובה כדי שיבדקו אותה המים. והעולה מן ההלכה שאפילו היו בניו ובנותיו נואפין ולא כהה במ לא היו המים בודקין והכלל שהוא נס וכבוד לישראל. ולפי דברי יוצא כי לדעת האומרים כי מנוקה מעוון הכוונה לכל בעילה אסורה סומכין על הגמרא הקובעת כי גם עוון בניו ובנותיו במקום שלא מיחה אין המים בודקים. ובאמת המלבי"ם (התורה והמצוה) כותב שלפי דעתו זהו מחלוקת תנאים, וז"ל: ונראה דיש פלוגתא בזה דסתם ספרי כר' שמעון, ור' שמעון לא יכול לסבור זה שאם בעל ביאה אסורה מימיו אין המים בודקים את אשתו דהא אמר (סוטה דף כב.) ר"ש אמר אין זכות תולה במים המרים וכו' ואתה מוציא שם רע על הטהורות ששתו, ואם איתא דכל שבעל ביאה אסורה מימיו אין המים בודקין אותה עדיין אתה מוציא ש"ר על הטהורות שיאמרו

טמאות הן אלא שבעליהן בעלו בעילה אסורה וכמ"ש המ"ל שם ובהכרח ס"ל שרק אם בא עליה אחר שנסתרה וזה לא שכיח וכמ"ש כה"ג בסוטה (דף ו.) לר"ש, זהרמב"ם סמך על הסוגיא דפרק עגלה ערופה (דף סז) שמשם מבואר שבכל עון אפי' עון דבניו ובנותיו אין המים בודקים.

ויש להבין את המחלוקת שבין התנאים. ואפשר לחקור בדין מנוקה מעון זה שאין המים בודקין את אשתו אם הוא אינו מנוקה מעון, אם דין זה הוא תנאי בהשקאה שבבעלו ביאה אסורה אין המים בודקין את אשתו, ועצם מעשה הביאה פוסלו מלהשקות את אשתו, או אפשר לומר מתוך שהוא בא להשקות את אשתו על ביאה אסורה — גם על הבעל להיות נקי מעון זנות שעל הענין הזה הוא בא להשקותה. וכנראה שההלכה הקובעת אפילו עון בניו ובנותיו יסודה בסברה זו. כי הרי הרא"ש מדגיש מפורש כי הלכה זו נאמרה דוקא כשלא מיחה, וזהו כי כשמוכיח הרי נראה בעליל שהוא נגד עון זה וכשאינו מוכיח רואים מזה שהוא אדיש ואינו שם לב לעון זה ומכיון שכך אינו מנוקה מעון זנות לכן אין ביכלתו להשקות את אשתו. לפי הלכה זו אינו צריך להיות הבדל בין אינו ביאה שהיא אם הביאה היא ביאת איסור, הוא בדין של אינו מנוקה מעון שאין המים בודקין את אשתו. ובאמת מפרש כך הרמב"ם במשנה ארו"י שאין המים בודקין זהו מטעם שאינו מנוקה מעון, כי הרמב"ם הסתמך על גמרא זו וסובר שבכל ביאה אסורה אין המים בודקין, אבל הראשונים שסוברים דוקא שבא עליה אחר קינוי וסתירה, מכיון שלפי דעתם דין זה תלוי בתנאי שלא יבעול ובפעולת הביאה עצמה תליא מילתא.

ועתה לפי חקירה זו אפשר להבין את השאלה אם תשובה מועלת שיהיו המים בודקים את אשתו או אין תשובה מועלת שיהיו המים בודקים את אשתו. לפי סברא ראשונה שבפעולת הביאה עצמה תליא מילתא — וכדברי המ"ל דהתם בדין הירא ורך הלבב לא הקפיד הכתוב אלא בתשובה שאם לא נאמר כך לא יתכן שיעשו מלחמה אלא כעין אותם שמתו בעטיו של נחש אבל הכא גזירת הכתוב שלא יעשה המקום נס אלא לאותם שלא בעלו בעילה אסורה כל ימיו, אלא ודאי דאפילו על שוגג לא מהני תשובה כדי שיבדקו אותה המים. אבל אם נאמר שזהו מדין שהבעל צריך להיות נקי מאותו עון שהוא בא להשקותה ולא משום עצם פעולת הביאה, יוצא שאם תוזר בתשובה הרי הוא נקי מכאן ולהבא מעון זנות. והנה משמע מהמ"ל שהקרוב חגיגה חולק עליו וסובר דתשובה מהני, וכן דבריו: וראיתי להחכם בעל קרבן חגיגה ס"פ פ"ב שנסתפק בזה אי תשובה מועלת כדי שיהיו המים בודקים אותה

ולפי הנראה מדבריו דעתו נוטה קצת שמועיל התשובה לזה ודבריו לא שרירין ול"ק. המשנה למלך כנראה מדבריו סומך על הגמרא ביבמות ובקדושין שמשם מוכח שתשובה אינה מועלת, והקרוב חגיגה סומך על הסוגיא שבסוטה שאפי' עון בניו ובנותיו במקום שלא מיחה.

והנה ביסוד השאלה של דין מנוקה מעוון, גם הרמב"ן מביא מחלוקת זו בין הראשונים (הרמב"ן במדבר, נשא, ה) וז"ל: וזה טעם מה שאמרו ונקה האיש מעוון בזמן שהאיש מנוקה מעוון המים בודקים את אשתו, אין האיש מנוקה מעוון אין המים בודקים והנקיון הוא שלא בא עליה משקנא לה ונסתרה. ויש מפרשים שאם בעל הבעל שום בעילה אסורה כל ימיו אין המים בודקין אותה.

והנראה שהלכה זו שהרמב"ם והסוברים כמותו קבעו, שאין המים בודקים את אשתו, זהו דוקא באם לא חזר בתשובה כי הרי לפי דברינו הרמב"ם מסתמך על אותה הסוגיא שבסוטה הקובעת שאפי' עון בניו ובנותיו אין המים בודקים, ולפי סוגיא זו הרי ביארנו שתשובה מועלת, ואינו קשה על הקרבן חגיגה שהוא סובר כהרמב"ם, לכן תשובה מועלת. וזה שמקשה המשנה למלך מקידושין ויבמות, סוגיא זו היא בעקבות הסוגיא שבגמרא ריש ארוסה — ושומרת יבם, שמשם משמע שבא ארוס בבית אביה המים בודקים את אשתו, וגמרא זו חולקת על הגמרא בסוטה דף מח הקובעת שאפי' עון בניו ובנותיו אין המים בודקים את אשתו, וסוברת רק אם לא בא על אשתו אחר שנסתרה, ולפי זה תשובה אינה מועלת כי בפעולת הביאה עצמה תליא מילתא.

ועתה מסולקת קושית הראב"ד מריש ארוסה ושומרת יבם (וכפירושו של הכסף משנה וכו') הרי הוכחנו שזה מחלוקת התנאים ושתי סוגיות מחולקות והרמב"ם פוסק כסוגית הגמרא בסוטה דף מח הקובעת אפילו עון בניו ובנותיו, ואם בא להשקות את אשתו הוא בעצמו נדרש להיות נקי מאותו עון שעל עון זה הוא בא בתואנה נגד אשתו, לכן כל ביאה אסורה מעכבת את הבדיקה.